

نقش انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی: مطالعه موردی بر پایه نظریه‌های ژرژ باتای و امانوئل لویناس

۱. محمد غلامی پاجی: دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

۲. سیده اکرم اصحابی*: گروه فلسفه، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران

۳. وحید فلاح: گروه برنامه ریزی درسی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: ashabi@baboliau.ac.ir

چکیده

در دنیای امروز که چالش‌های اخلاقی و اجتماعی پیچیده‌تر شده‌اند، نظام‌های آموزشی نیازمند برنامه‌هایی هستند که نه تنها به انتقال دانش پردازند، بلکه پرورش فضایل اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی را نیز در اولویت قرار دهند. آموزش رفتارهای اخلاقی به افراد از اهمیت بالایی برخوردار بوده و از روش‌های مؤثر در آموزش مهارت‌های اجتماعی و تقویت تعاملات اجتماعی میان افراد جامعه می‌گردد. در مقاله حاضر به بررسی آرا و نظرات دو تن از برجسته‌ترین فیلسوفان دوران مدرن غرب یعنی نظریه‌های ژرژ باتای و امانوئل لویناس در باب مسائل اخلاقی خواهیم پرداخت. از میان روش‌های مطالعه تطبیقی، روش جرج بردی که شامل چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه، استفاده شده است. تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد به طور کلی می‌توان بیان نمود که هر دوی این فیلسوف به انسان به عنوان موجودی اخلاقی اشاره دارند و هر انسان اخلاقی با «دیگری» و «اجتماع» در ارتباط است. همچنین از جهاتی دیگر اختلاف نظر دارند؛ لویناس معتقد است بدون وجود «دیگری»، اخلاق معنای واقعی خود را از دست می‌دهد؛ چرا که مفاهیم اخلاقی از جمله مفاهیمی هستند که در رابطه انسان با «دیگری» معنا و واقعیت پیدا می‌کنند و بیشتر به جنبه‌های مثبت انسان (اخلاقی و اجتماعی بودن) اشاره دارد. اما باتای به جنبه فردی انسان در باب مسائل اخلاقی اشاره داشته است.

کلیدواژه‌گان: انسان‌شناسی اخلاقی، پرورش مهارت‌های اجتماعی، باتای، لویناس

شيوه استناددهی: غلامی پاجی، محمد، اصحابی، سیده اکرم، و فلاح، وحید. (۱۴۰۴). نقش انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی: مطالعه موردی بر پایه نظریه‌های ژرژ باتای و امانوئل لویناس. شریعت، فلسفه و اخلاق، ۳(۳)، ۱-۱۵.

تاریخ ارسال: ۱۴ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۸ آبان ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴ آبان ۱۴۰۴

تاریخ چاپ: ۲۰ آذر ۱۴۰۴

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

The Role of Moral Anthropology in the Development of Social Skills: A Case Study Based on the Theories of Georges Bataille and Emmanuel Levinas

1. Mohammad Gholami Paji: PhD Student, Department of Educational Sciences, Sar.C., Islamic Azad University, Sari, Iran
2. Seyedeh Akram Ashabi*: Department of Philosophy, Bab.C., Islamic Azad University, Babol, Iran
3. Vahid Fallah: Department of Curriculum Planning, Sar.C., Islamic Azad University, Sari, Iran

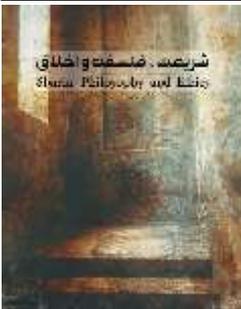
*Corresponding Author's Email:

Abstract

In today's world, where ethical and social challenges have become increasingly complex, educational systems require programs that not only focus on the transmission of knowledge but also prioritize the cultivation of moral virtues and social skills. Teaching ethical behaviors to individuals is of great importance and represents one of the effective approaches for developing social skills and strengthening social interactions among members of society. The present article examines the views and perspectives of two of the most prominent philosophers of the modern Western era, namely the theories of Georges Bataille and Emmanuel Levinas, regarding ethical issues. Among the comparative study methods, George Bereday's method—comprising four stages of description, interpretation, juxtaposition, and comparison—has been employed (Bereday, 1964). The analysis of the findings indicates that, in general, both philosophers regard the human being as an ethical entity, and every ethical individual exists in relation to the "Other" and to the "community." However, they also differ in certain respects; Levinas argues that without the existence of the "Other," ethics loses its true meaning, because ethical concepts are among those that acquire meaning and reality within the human relationship with the "Other," and he places greater emphasis on the positive aspects of human nature, particularly moral and social dimensions. In contrast, Bataille emphasizes the individual dimension of the human being in relation to ethical issues.

Keywords: *Moral anthropology, development of social skills, Bataille, Levinas*

How to cite: Gholami Paji, M., Ashabi, S. A., & Fallah, V. (2025). The Role of Moral Anthropology in the Development of Social Skills: A Case Study Based on the Theories of Georges Bataille and Emmanuel Levinas: Accusation or Reality. *Sharia, Philosophy and Ethics*, 3(3), 1-15.

Submit Date: 05 August 2025

Revise Date: 30 October 2025

Accept Date: 05 November 2025

Publish Date: 11 December 2025

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

Human beings are inherently social and relational entities, whose psychological well-being, identity formation, and adaptive functioning are deeply intertwined with their capacity to establish meaningful and ethical relationships with others. Social skills represent a fundamental component of human development, encompassing a wide range of learned behaviors that facilitate effective communication, empathy, cooperation, emotional regulation, and moral judgment within social contexts. These competencies contribute significantly to positive psychosocial outcomes, including social acceptance, interpersonal trust, resilience, problem-solving ability, and psychological well-being (1). Social skills are not merely functional competencies but also moral capacities, as they involve understanding others' perspectives, recognizing ethical obligations, and regulating one's conduct in accordance with socially shared norms and values (2). From a developmental perspective, social skills enhance individuals' ability to navigate interpersonal environments effectively, promoting ethical awareness, responsible decision-making, and adaptive social functioning (3). Moreover, social skills contribute to individuals' capacity to avoid maladaptive social responses, maintain constructive interpersonal relationships, and prevent social rejection, highlighting their essential role in both individual well-being and collective social cohesion (4). Ethical education plays a crucial role in strengthening social skills by fostering moral awareness, empathy, and social responsibility, thereby promoting harmonious social interactions and sustainable social integration (5). Moral anthropology, as an interdisciplinary field, examines the ethical dimensions of human existence by exploring the relationship between moral values, human nature, and social behavior, thereby providing a conceptual foundation for understanding how ethical development contributes to social competence and interpersonal responsibility (8). Ethical values are not merely abstract principles but internalized dispositions that shape individuals' conduct, guiding behavior through deeply rooted moral habits and psychological structures (6). Ethical systems regulate social relationships by establishing norms of responsibility, mutual respect, and accountability, thereby ensuring social order and stability (7). However, contemporary educational systems often prioritize technical knowledge over moral development, limiting opportunities for ethical reflection and social skill formation, which underscores the need for educational frameworks that integrate ethical anthropology into pedagogical practice (9).

The ethical philosophy of Emmanuel Levinas provides a profound conceptual framework for understanding the relational foundations of morality and social skills, emphasizing the primacy of ethical responsibility toward the "Other" as the foundation of human existence and moral consciousness. Levinas rejects traditional individualistic ethical frameworks that prioritize autonomy and self-determination, arguing instead that ethical subjectivity emerges through encounters with others, which impose moral responsibility and shape the individual's ethical identity (10). According to Levinas, ethics is not a system of abstract principles but an existential condition grounded in interpersonal relationships, where individuals become ethically aware through their exposure to the presence and vulnerability of others (28). Ethical responsibility, in Levinas's philosophy, precedes rational deliberation and social conventions, reflecting an immediate and unconditional obligation to respond to the needs of others (29). The encounter with the Other disrupts the individual's self-centered perspective, compelling the individual to recognize the moral significance of interpersonal relationships and social interconnectedness (15). Levinas's concept of "otherness" highlights the ethical asymmetry between the self and the Other, emphasizing that ethical responsibility arises not from reciprocal agreements but from the intrinsic moral demand presented by the presence of another person (13). This ethical encounter represents the foundation of social existence, as individuals cannot achieve moral fulfillment or social integration without acknowledging their ethical responsibility toward others (14). Furthermore, Levinas extends this ethical framework beyond individual relationships to encompass broader social and institutional contexts, introducing the concept of the "third person" as a representation of social justice and collective

responsibility (23). This expansion of ethical responsibility from interpersonal relations to social structures highlights the importance of ethical awareness in promoting social cohesion, justice, and moral accountability within complex social systems (16). Levinas's ethical philosophy thus provides a foundational framework for understanding the role of ethical awareness and interpersonal responsibility in the development of social skills and moral competence.

In contrast, Georges Bataille offers a distinct yet complementary perspective on moral anthropology, emphasizing the role of individual experience, transcendence, and social energy in shaping ethical consciousness and social relationships. Bataille's philosophical anthropology challenges conventional moral frameworks by exploring the existential and experiential dimensions of ethical life, emphasizing the importance of emotional intensity, sacred experience, and existential transgression in human development (35). Bataille views ethical experience as fundamentally rooted in the individual's capacity to transcend the limitations of isolated existence and engage with others through shared emotional and symbolic experiences (22). His theory emphasizes the importance of social exchange, collective rituals, and symbolic communication in creating social bonds and ethical communities (20). Bataille argues that ethical consciousness emerges through experiences that challenge the boundaries of individual identity, enabling individuals to recognize their interconnectedness with others and their participation in a broader social and symbolic order (19). Unlike Levinas, who emphasizes ethical responsibility as an inherent moral obligation, Bataille emphasizes the transformative potential of existential experiences in fostering ethical awareness and social integration. His perspective highlights the role of emotional intensity, vulnerability, and shared experiences in creating meaningful interpersonal relationships and ethical communities. Bataille's philosophical anthropology thus contributes to a deeper understanding of the experiential and relational foundations of ethical consciousness, emphasizing the importance of social interaction, emotional openness, and existential engagement in the development of ethical identity and social competence (26).

The comparative analysis of Levinas's and Bataille's philosophical perspectives reveals both convergences and divergences in their understanding of moral anthropology and social skills development. Both philosophers emphasize the relational nature of ethical consciousness, recognizing that moral identity emerges through interaction with others rather than through isolated individual reflection (24). Levinas emphasizes ethical responsibility as the foundation of moral identity, highlighting the importance of empathy, moral awareness, and interpersonal accountability in ethical development (34). Bataille, on the other hand, emphasizes the role of experiential transformation and social energy in shaping ethical consciousness, highlighting the importance of emotional openness and existential engagement in moral development (25). Despite these differences, both perspectives underscore the importance of social interaction, ethical awareness, and interpersonal responsibility in the development of social skills. Levinas's emphasis on ethical responsibility highlights the importance of empathy, compassion, and moral accountability in social interactions, while Bataille's emphasis on existential experience highlights the importance of emotional openness, vulnerability, and symbolic communication in fostering ethical relationships (27). Together, these perspectives provide a comprehensive framework for understanding the role of moral anthropology in promoting ethical awareness, social competence, and interpersonal responsibility.

The educational implications of moral anthropology are particularly significant, as ethical education plays a crucial role in fostering social skills, moral awareness, and interpersonal competence. Ethical education promotes the development of empathy, moral reasoning, and ethical decision-making, enabling individuals to navigate complex social environments effectively and responsibly (17). By integrating moral anthropology into educational curricula, educational institutions can promote ethical awareness, social responsibility, and interpersonal competence, thereby contributing to the development of socially responsible and ethically aware individuals. Levinas's emphasis on ethical responsibility highlights the importance of fostering empathy, moral

awareness, and interpersonal accountability in educational contexts, while Bataille's emphasis on experiential transformation highlights the importance of emotional engagement, symbolic communication, and experiential learning in ethical education. These perspectives underscore the importance of educational frameworks that promote ethical awareness, interpersonal responsibility, and social competence, thereby contributing to the development of ethical individuals and cohesive social communities (21). The integration of moral anthropology into educational practice can enhance the effectiveness of ethical education, promote social competence, and contribute to the development of ethical communities characterized by empathy, mutual respect, and social responsibility.

In conclusion, moral anthropology provides a valuable conceptual framework for understanding the ethical foundations of social skills development and interpersonal responsibility. The philosophical perspectives of Levinas and Bataille highlight the relational and experiential dimensions of ethical consciousness, emphasizing the importance of interpersonal relationships, ethical responsibility, and existential engagement in the development of ethical identity and social competence. Levinas's emphasis on ethical responsibility highlights the importance of empathy, moral awareness, and interpersonal accountability, while Bataille's emphasis on experiential transformation highlights the importance of emotional openness, existential engagement, and social interaction in ethical development. Together, these perspectives demonstrate that ethical development and social skills formation are fundamentally interconnected processes that contribute to the development of ethical individuals and cohesive social communities. Moral anthropology thus provides a valuable theoretical and practical framework for promoting ethical awareness, social competence, and interpersonal responsibility, highlighting the importance of ethical education in fostering ethical individuals and sustainable social communities.

انسان موجودی اجتماعی و ارتباط جو است و برقراری رابطه سالم و ایمن با دیگران در گرو کسب مهارت‌های اجتماعی است که امکان ایجاد تعامل مطلوب و درک متقابل را فراهم می‌آورد و منجر به پیامدهای مطلوب روانی-اجتماعی از جمله پذیرش اجتماعی، حمایت اجتماعی، غلبه بر مشکلات، حل مساله، افزایش اعتماد به نفس و شادکامی می‌گردد (1). مهارت اجتماعی شامل مجموعه مهارت‌هایی است که اکتساب آن سبب ارتقای آگاهی اجتماعی می‌شود، آگاهی‌ای که بر توانایی درک دیگران و برقراری ارتباط مؤثر، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حفظ استقلال شخصی و مدیریت کردن روابط تمرکز می‌کند (2). مهارت‌های اجتماعی¹ را می‌توان به عنوان توانایی‌های مرتبط با رشد تعریف کرد که به سطح کلی شایستگی اجتماعی از جمله حل مسئله بین فردی، قضاوت اخلاقی، خودکنترلی و بهبود ارتباط کمک می‌کنند. بر این اساس مهارت‌های اجتماعی رفتارهای خاصی هستند که توسط یک فرد برای شایستگی در امور اجتماعی نشان داده می‌شود (3). به عبارت دیگر، مهارت‌های اجتماعی مجموعه رفتارهای اکتسابی هستند که از واکنش‌های نامعقول اجتماعی پیشگیری کرده، به سازگاری با نیازهای اجتماعی و برقراری روابط بین فردی مؤثر و پایدار یاری می‌رساند و به مهارت‌هایی همچون تصمیم‌گیری، جرأت‌ورزی، عملکرد اجتماعی و تحصیلی و پیشگیری از طرد شدن کمک می‌کند (4). آموزش رفتارهای اخلاقی به افراد از اهمیت بالایی برخوردار بوده و از روش‌های مؤثر در آموزش مهارت‌های اجتماعی و تقویت تعاملات اجتماعی میان افراد جامعه می‌گردد (5). ارتباط بین انسان‌شناسی و اخلاق از جمله مباحثی است که کمتر اندیشمندی در حوزه اخلاق به آن پرداخته یا دست کم، به صورت روشن در باب آن سخن گفته است. از آنجا که اخلاق و انسان‌شناسی به عنوان دو دانش بسیار وسیع، مربوط به نفس انسان هستند، طبعاً می‌توان ارتباط زیادی را بین آنها یافت. خلق ملکه و هیئت و کیفیت راسخ و پایدار نفسانی است. خلق با زحمت و رنج و به سختی و تکرار و تمرین و ریاضت و ممارست و تداوم کسب می‌گردد. خلق عادات انسان است و برای او طبیعی و دائمی می‌گردد. خلق و اخلاق نفس انسان است. خلق صفت باطنی و درونی و پنهانی است که آثار متناسب با آن در رفتار و گفتار انسان مشاهده می‌شود. صفتی که برای انسان خلق گردید مثل خلقت انسان می‌شود که تغییر نمی‌یابد یا به سختی و کندی عوض خواهد شد. اخلاق ملکه و کیفیت انسانی است که در درون انسان رسوخ کرده و باعث می‌شود که اعمال خاصی بی‌تفکر و تأمل به سادگی و آسانی از او سر بزنند. شخصی دارای فضیلت اخلاقی است که آنچنان کارهای خیر و نیک با اندیشه آغازین و تمرین و ممارست و پیوستگی در او رسوخ کرده و عادت شده است که بی‌تفکر در هنگام انجام آن، و بدون درنگ و صبر و تأمل و عاقبت‌سنجی، به آسانی و راحتی و بالذت و بدون رنج و تکلف و محاسبه منافع و ضررهای فعل و ترک، انجام می‌شود (6). اخلاق، مجموعه‌ای از عناصر در ارتباط با یکدیگر است که روابط اجتماعی انسانها را در جامعه تنظیم می‌کند. اخلاق، در تمام ابعاد زندگی، اعضاء جامعه را به یکدیگر وصل می‌کند. نظم اجتماعی و نوع آن ناشی از نظام اخلاقی‌ای است که بر جامعه حکمفرماست (7). بی‌تردید انسان‌شناسی یکی از مهمترین دانش‌های بشری است. انسان در بین مجموعه کائنات تنها موجود پنهان و پیچیده‌ای است که اندیشمندان، فلاسفه و عرفا توجه ویژه‌ای به شناخت ابعاد وجودی او داشته‌اند. یکی از مهم‌ترین مولفه‌ها در بحث انسان‌شناسی، تربیت اخلاقی است. نوع انسان‌شناسی حاکم بر هر مکتب، تأثیر بسزایی در شکل‌گیری تربیت، به خصوص تربیت اخلاقی و سبک زندگی آن مکتب ایفا می‌کند (8). حق و تکلیف از مهمترین عناصر یک نظام اخلاقی‌اند. تشخیص و رعایت حقوق دیگران و احساس تکلیف در موقعیت‌ها، سبب می‌شود که نظام اخلاقی و نظم اجتماعی پایدار بماند. اما عواملی وجود دارند که سبب تضعیف گرایش افراد به نظام اخلاقی می‌شوند و پایه‌های آنرا سست می‌کنند. معیارهای ارزش‌گذاری قابلیت تغییر دارند. تغییر معیارها سبب می‌شود که فضائل و رذائل در ارزش‌گذاری‌های مجدد، رتبه‌های قبلی را در نزد افراد بدست نیاورند و در

¹ Social Skills

نتیجه گرایش به آنها نیز تغییر کند. در شرایطی که تغییر معیارها مداوم و مستمر باشد، نوعی بی‌ثباتی در تضمین‌های اجتماعی بوجود می‌آید که سبب کاهش اعتماد اجتماعی می‌گردد. در چنین حالتی اعضاء جامعه آمادگی دارند که نظام اخلاقی را فاقد کارآئی تصور کنند و امیدی به نظم‌بخشی آن نداشته باشند. در این وضعیت است که پایه‌های نظام اخلاقی سست می‌شود و در نظر افراد مشروعیت خودش را از دست می‌دهد (7). آموزش ارزش‌های اخلاقی در مدارس با وجود اهمیت فراوان، با چالش‌ها و موانع متعددی روبرو است که بر اثربخشی آن تأثیر گذارند. ساختار نظام آموزشی که معمولاً بیشتر بر انتقال دانش نظری و مهارت‌های فنی تمرکز دارد، کمتر به جنبه‌های تربیتی و اخلاقی توجه می‌کند. برنامه‌های درسی فشرده و حجم بالای مطالب آموزشی، فرصتی محدود برای پرداختن به مباحث اخلاقی فراهم می‌آورد و این مسئله موجب می‌شود که آموزش اخلاقی در مدارس به حاشیه رانده شود (9).

در مقاله حاضر به بررسی آرا و نظرات دو تن از برجسته ترین فیلسوفان دوران مدرن غرب یعنی لویناس و باتای در زمینه در باب مسائل اخلاقی خواهیم پرداخت. لویناس¹، فیلسوف برجسته اخلاق، فلسفه خود را بر ماهیت رابطه بین خود فرد و دیگران بنا می‌کند، زیرا برای آشکار کردن خود، گفتگوی بین خود و دیگری بسیار مهم است (10). به دلیل سرشت اجتماعی انسان، اساساً تنهایی ناممکن است. اجتماع، با وجود دیگری و غیر از من است که شکل می‌گیرد (11). برای لویناس² (1960)، مفهوم «دیگری»³ نه فقط آن‌چه که نیست بلکه مواجهه‌های است که به پیدایش «اخلاق» می‌انجامد (12). بیش از هر چیز دیگر اهمیت امروزی اخلاق لویناس برخاسته از نقش تعیین کننده‌ای او برای مسئله دیگربودگی می‌باشد. این امر موجب می‌گردد ضرورتاً تفکر لویناس در حیطه‌هایی سوای زمینه‌های مورد علاقه خودش بازتاب پیدا کند؛ بعنوان مثال فمینیسم، مردم‌شناسی و تربیت. به عقیده لویناس «دیگری» قائم به خویش بوده و حتی هفت تقوّم خود من در گرو اوست و این حکم از حیث اخلاقی بسیار مهم می‌نماید (13). آنچه برای لویناس بیش از هر چیزی اهمیت دارد، چگونگی تحلیل روابط میان انسان‌هاست (14). در واقع، بدون وجود «دیگری»، اخلاق معنای واقعی خود را از دست می‌دهد؛ چرا که مفاهیم اخلاقی از جمله مفاهیمی هستند که در رابطه انسان با «دیگری» معنا و واقعیت پیدا می‌کنند (15). لویناس، اخلاقی به دست می‌دهد بدون قواعد، اوامر، ضوابط یا غایاتی روشن آلا باور اخلاقی پرشور به این صدای دیگری را باید شنید. اخلاق لویناس⁴ در مقام پرسشگری و تحقیقی در باب اهمیت امر اخلاقی، امکان مواجهه‌ی توأم با احترام و پرثمر با دیگری را تحلیل می‌کند و می‌کوشد این امکان را محفوظ بدارد و تلاش می‌کند سرچشمه‌های جامعه انسانی و عادل را در این مواجهه پیدا کند. شرط امکان اخلاق نزد وی، رابطه‌ی من با دیگری است (13). رهیافت لویناس به اخلاق در مواجهه با «دیگری» به عنوان بنیادی‌ترین تجربه از «مسئولیت» آغاز می‌شود. او به ضرورت فراروی از این مواجهه آغازین و دونفره اذعان می‌کند و مسائلی را مطرح می‌کند که رهیافت او را به ابعاد وسیع‌تری همچون جامعه بسط می‌دهد (16). دلالت‌های تربیتی مستخرج از مبانی فلسفی اخلاق لویناس عبارتند از: توجه به دیگرگرایی، احترام به آزادی و اراده انسان، تاثیرپذیری از دین، اولویت دادن به آموزش مفاهیم اخلاقی در محیط اجتماعی (17). در همین راستا، باتای⁵ (1988) در کتاب «تجربه درونی»⁶ می‌گوید: «زندگی شما محدود به آن جریان درونی غیرقابل درک نیست؛ بلکه به بیرون نیز جریان دارد و خود را بی‌وقفه به آنچه که به بیرون جریان می‌یابد یا به سمت آن هجوم می‌آورد، باز می‌کند (18, 19). در مجموع، تئوری باتای برای درک پیوندها و انرژی‌های اجتماعی در بنیادی‌ترین سطح آنها و تجدید حیات اجتماع با به چالش کشیدن فردگرایی، همچنان با اندیشه جامعه‌شناسی مرتبط است. جوشش اجتماعی، تبادل هدایا و ماهیت دوگانه،

1. Emmanuel Levinas

2. Levinas

3. Another

4. Levinas

5. Bataille

6. Inner Experience

دوپهلو و ناپایدار امر مقدس، بعنوان رشته‌های اصلی اندیشه باتای پدیدار می‌شوند، ایده‌هایی که سلطه‌گری سرمایه‌داری و هم مفهوم تقلیل‌گرایانه اجتماع را به‌عنوان امری منحصرأهنجاری و سرکوب‌گر به چالش می‌کشند (20). به هر روی رهیافت نظری و تحلیلی به طبیعت انسان و استعدادها و برتری‌های او می‌تواند به نگاه افراد به شأن و جایگاه انسان جهت دهد، ارزش‌های پایدار انسانی و جایگاه واقعی و کرامت ذاتی بشر را یادآور شود و در نتیجه، حس احترام به بشر و رعایت رفتار اخلاقی نسبت به او را برمی‌انگیزد و مرزهای نگاه ابزاری به او را در نورد (21). در نظریه اجتماع باتای، ارتباط به معنای «تمام اشکالی است که فرد از طریق آنها از حالت محصور در وجود منزوی خود خارج می‌شود و به روی دیگران باز می‌شود» (22).

پژوهش‌های اندکی در ایران و خارج کشور در زمینه انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی از منظر لویناس و باتای صورت گرفته است. در این مقاله به مطالعاتی که به طور غیرمستقیم به موضوع مورد مطالعه نزدیک است، اشاره می‌گردد: راستایی (۱۴۰۴) در پژوهش خود با عنوان گستره اخلاق نزد لویناس: از عشق تا اجتماع بشری بیان می‌دارد مسئله اصلی فلسفه لویناس «اخلاق» است. تا آنجا که می‌توان او را فیلسوف اخلاق خواند. البته اخلاق مورد نظر لویناس متفاوت از اخلاق مصطلح است. لویناس با گذر از خودآیینی کانتی، اخلاق را دیگرآیین می‌داند و بر مسئولیت نامتناهی نامتقارن در برابر «دیگری» تاکید می‌کند. از برخی عبارات لویناس ممکن است چنین به نظر برسد که اخلاق منحصر در رابطه‌ای عاشقانه با «دیگری» است. اما او با مطرح شدن «شخص سوم» در فلسفه او، رابطه اخلاقی به ساحت جامعه و سیاست تسری می‌یابد (23). مطالعه رسولی و بخشنده (۱۴۰۳) با عنوان دلالت‌های تربیتی رویکرد دیگری مدار آرا لویناس در حوزه تربیت اخلاقی انجام دادند. یافته‌ها نشان داد اخلاق لویناس اخلاق فردگرایانه نیست بلکه اخلاقی اجتماعی است که «دیگری توجیه می‌کند در آن هر نوع تعامل اجتماعی پیشاپیش در ساحت دیگری نه در ساحت من رخ می‌دهد و این خصلت بنیادی وجود انسان است (24). علیا (۱۳۹۸) در کتاب کشف دیگری همراه با لویناس، بیان می‌دارد بخش اعظم مفاهیم اصول، قواعد و مناسبات اخلاقی در جایی معنا پیدا می‌کند که پای دیگری به میان می‌آید و بسیاری از فضایل و رذایل اخلاقی بر خاک مناسبات با دیگران می‌بالد. بنابراین، به حق می‌توان مواجهه با دیگری را شرط مهم اخلاق دانست. در واقع اهمیت کار لویناس در گستره اخلاق در این است که به شرط عنایت بسیار ورزیده و زمینه‌ها، چند و چون، جوانب و پیامدها، گسترده و تأثیر آن را در قالب توصیفی پدیدارشناسانه بیان کرده است. لویناس اساساً بر آن است که ما در جهانی به سر می‌بریم که بدون در نظر گرفتن نقش و سهم دیگری نمی‌توان بسیاری از ابعاد و پدیده‌های آن را تبیین کرد. او بر حیثیت بین‌الذلهانی معنا، عینیت، زبان و غیره نیز بر هم پیوندی اجتماعی در مقام زمینه و بستری که این پدیده در آن می‌بالند اصرار می‌ورزد. لویناس بر آن است که دیگری همواره در پس زمینه و پیش زمینه جهان من حضور دارد (25). شوتیسر (۲۰۱۸) در مطالعه خود با عنوان ژرژ باتای در گام‌های نیچه: اخلاق حاکمیت، نشان داد که باتای امکان بازاندیشی اخلاق را بر اساس انسان‌شناسی پسانسان‌گرا و اخلاق پسااخلاقی فراهم می‌کند (26). در نهایت کارکیارلی^۲ (۲۰۱۶) طی گزارشی اظهار داشت، به چالش کشیدن دیگری به معنای به اشتراک گذاشتن یک زمان و یک فضای معین، به اشتراک گذاشتن شرایط و احساسات یکسان، و پذیرش قوانین یکسان است (27).

با توجه به مطالب ذکر شده از نظریه‌های این دو فیلسوف، هیچ اخلاقی، مخصوص یک فرد نیست. اخلاق، شکل اجتماعی دارد و حاصل فعالیت کسانی است که ارتباط فکری و اعتقادی معینی با یکدیگر دارند. به همین جهت، ارتباط متقابل بین فرد و جامعه، دارای اهمیت است اکثر مسائل اخلاقی بلکه همه آنها، آثاری در زندگی اجتماعی بشر دارد؛ زیرا که اخلاق انسانی در گذر زمان، در فعالیت جامعه مؤثر است و در جهت معینی عمل می‌کند و مانند سلاحی در جریان مبارزه و دفاع از منافع مردم به کار می‌رود و آنها را برای فعالیت مشترک، سازمان می‌دهد. توجه به این نکته

1. Schutijser

2. Cacchiarelli

ضروری است که جامعه عمل پوشاندن به دلالت‌های تربیتی برآمده از فلسفه اخلاق دیگری لویناس و نظریه اجتماع باتای، نیازمند تأمل و اصلاح اساسی در بستر فکری و ساختاری نظام آموزشی است؛ از جمله بازنگری در ارزشیابی، تربیت نیروی انسانی و توجه به نظام آموزشی به عنوان بستر رشد و تربیت انسان‌های اخلاقی مدنظر لویناس و باتای امری است که ضرورت دارد و مطابقت آن با فلسفه تربیتی جامعه‌ای چون جامعه ایران مورد بررسی قرار بگیرد. لذا با توجه به مباحث ذکر شده مقاله حاضر در پی پاسخگویی به این سوال است که آیا انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی: با توجه به مطالعه موردی بر پایه نظریه‌های ژرژ باتای و امانوئل لویناس نقش دارند؟

روش‌شناسی

روش استفاده شده در این مطالعه الگوی جرج بردی است. بر اساس این الگو، اطلاعات در چهار مرحله مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. این مراحل شامل توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه است (آقاچازاده، ۱۴۰۱: ۶۵). در مرحله توصیف، محقق باید به توصیف موضوع تحقیق براساس شواهد و اطلاعاتی بپردازد که از منابع مختلف یا مشاهده مستقیم و مطالعه اسناد و گزارش‌های دیگران بدست می‌آورد. در مرحله تفسیر، که شامل واری و تفسیر اطلاعاتی است که پژوهشگر در مرحله اول به توصیف آن پرداخته، این اطلاعات بررسی و تفسیر شده است. در مرحله همجواری، بر اساس بدست آمده در مراحل اول و دوم، طبقه بندی لازم انجام گرفته و اطلاعات به گونه‌ای در کنار یکدیگر قرار گرفته است که چهارچوبی را برای مرحله نهایی فراهم کند، و در نهایت در مرحله مقایسه، مسأله تحقیق در زمینه شباهت‌ها و تفاوت‌ها بررسی و مقایسه شده است. در مقاله حاضر تلاش شده که اهداف، محتوا و چهارچوب آرای لویناس و باتای را در زمینه نقش انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی شناسایی، توصیف و تشریح شود و به صورت کیفی (تحلیل محتوای تطبیقی) به منظور بهره‌گیری از جنبه‌های گوناگون آن در مسائل آموزشی کشور مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها

در مقاله حاضر به بررسی آرا و نظرات فیلسوفان دوران مدرن غرب یعنی نظریه‌های ژرژ باتای و امانوئل لویناس در باب مسائل انسان‌شناسی اخلاقی و نقش آن در پرورش‌های اجتماعی خواهیم پرداخت.

لویناس^۱، فیلسوف برجسته اخلاق، فلسفه خود را بر ماهیت رابطه بین خود فرد و دیگران بنا می‌کند، زیرا برای آشکار کردن خود، گفتگوی بین خود و دیگری بسیار مهم است. او اخلاق را با قرار دادن مسئولیت در قبال دیگری بر این اساس، به عنوان فلسفه اول قرار می‌دهد، زیرا زندگی انسان تنها با تحقق دیگری امکان‌پذیر است (10). اصطلاح اخلاق در نظر لویناس، معنای خاص و منحصر به فردی دارد. آرای او هرگز حالتی از رفتار با محوریت من نیست. همچنین اخلاق حوزه ایجاد و ساخت نظریه‌های مربوط به عمل اخلاقی هم نیست، بلکه فضایی است که در آن شخص باید خود را در معرض شخص دیگر قرار دهد و به سخن دیگر، شخص باید به خود این اجازه را بدهد که توسط دیگری محدود شود. فلسفه اخلاق لویناس با نقد سنت متافیزیکی آغاز می‌شود و در نهایت، تأکید بر اهمیت تقدم بر دیگری را به منزله پایان دادن به بحران انسان معاصر مهم می‌پندارد. لویناس، اخلاق را به معنای سنتی آن که در غرب مصطلح است، نمی‌پذیرد، چون او معتقد است که تمام سنت‌های فلسفی از دیگری غافل بوده‌اند (28). انسان‌گرایی مبتنی بر اخلاق با نوعی مسئولیت‌پذیری همراه است. از نظر لویناس، من و دیگری در قبال یکدیگر مسئول و تیماردار هم هستیم. مسئولیت‌پذیری و احساس مسئولیت نسبت به دیگری بخشی از فرایند انسان‌گرایی ناظر بر روابط با دیگری است. این نوع رابطه انضمامی میان من و

1. Emmanuel Levinas

دیگری از نظر لویناس، صرف نظر از تقوم من، فراهم کننده بخشی از امکان‌های اخلاقی میان روابط انسانی و اجتماعی است. لویناس مواجهه با غیر را در هیئتی از انسان این گونه در فراز مهمی از تمامیت و نامتناهی توصیف می‌کند: زیر سوال بردن خودانگیختگی من را، که از ناحیه حضور دیگری رخ می‌دهد، اخلاق می‌نامیم (29). لویناس برای درک بهتر مفهوم اخلاق، دیگر محوری را کانون اندیشه خویش قرار می‌دهد. به باور وی، دیگری، به مثابه امری مستقل، دارای اوصافی چون غیریت، تمامیت، خارجیت و تعین انضمامی و انتزاعی است. صرف نظر از قوانین، هنجارهای اخلاقی و قوانین اجتماعی که امر اخلاقی^۱ نامیده می‌شود (29). لویناس به دنبال راهی برای ارتباط با «دیگری» (یا خدا به مثابه‌ی «غیر») است که در آن، برخلاف فلسفه، غیریت «دیگری» به رسمیت شناخته شود. لویناس برای اشاره به غیریت خاص خدا اصطلاح «اوبودگی^۲» را جعل می‌کند. «اوبودگی» مستلزم رد هر گونه رابطه‌ی مستقیم، شخصی یا صمیمی با خداوند است. خدا فقط در هیئت سوم شخص دیده می‌شود؛ نه حضوری است و نه غیابی، بلکه از جنس «رد» است. بی‌نهایت نزدیک و مطلقاً دور. «اوبودگی» غیریت است در غایت دوری (30). شرط امکان اخلاق برای لویناس با لحظه مواجهه رو در روی دیگری در ساحت زیستن روزمره تعریف می‌شود. در مرحله اول، انسان خود را فاعل زیستن در موقعیت مکانی و زمانی خاص می‌یابد. وی اساس رابطه من و دیگری را به سان مسئولیتی اخلاقی درمی‌یابد که معطوف به حوائج مادی و روزمره انسان است. از سوی دیگر، خداوند نیز دیگری دیگر است که هر من در قبال او نیز مسئول است. این رویکرد، وجه دینی اندیشه لویناس در باب مسئولیت (مهارت‌های اجتماعی) را برجسته ساخته و بدین نمط مسئولیت را نامتناهی و نامشروط می‌سازد (31). لویناس در بخشی از کتاب تمامیت و نامتناهی، از فلسفه اجتماعی سخن می‌گوید و با وارد نمودن «شخص سوم» به فلسفه خویش، رابطه اخلاقی را به جامعه تسری می‌دهد. در واقع از آن جایی که مواجهه با «دیگری»، در صورت محدود شدن به ارتباط صمیمی و عاشقانه موجب بی‌توجهی و بی‌مسئولیتی نسبت به دیگران می‌شود، او در صدد بسط عشق از یک رابطه دو نفره به رابطه با غریبه، همسایه و همنوع است که علاقه موجود در آن برخلاف عشق دو نفره، علاقه عاشقانه و همراه با عزلت نیست. لویناس (۱۹۹۸) شخص سوم را نماینده مردمی در نظر می‌گیرد که جهان اجتماعی ما را تشکیل می‌دهند. به همین دلیل او به استفاده از رابطه من «دیگری» را برمی‌گزیند (23).

لویناس اخلاق را تنها در صورتی ممکن می‌داند که مواجهه با دیگری صورت گیرد و در نتیجه اخلاق از نظر او خود آیین نیست، بلکه دیگر آیین است. «دیگر آیینی» متضمن تبیین این مهم است که بر خلاف تلقی رایج، اخلاق آغاز نمی‌شود، بلکه با دیگری و با گشوده بودن نسبت به او و پرداختن به او تکوین می‌یابد و آغاز می‌شود. مبدأ کنش اخلاقی در روابط انسانی، دیگری است و نه «من». از نظر لویناس، یکپارچگی اخلاقی هویت انسانی (شأن و منزلت سوژه انسانی) ضروری است که اساساً در اجتماعی بودن میان مردم یافت می‌شوند، نه فردیت آنها. در مجموع، لویناس، با تأکید بر مفهوم «غیریت» و پیش‌بینی دانستن «مسئولیت در قبال دیگری» قصد دارد از این خشونت اجتناب کند. لویناس با این رویکرد از معضل تمامیت نیز، که ناشی از خودخواهی «من» است (32). مفهوم دیگری در فلسفه لویناس، خود را ارائه می‌دهد، خود را بیان می‌کند و خود را ابراز می‌کند. دیگری به خودی خود، با چهره و ابراز قریب‌الوقوع خود ایستاده و مرکز بوده و پیش‌زمینه اجتماع اجتماعی به شمار رفته و منبع تغذیه هر مفهومی است (33). لویناس در کتاب «کلیت و بی‌نهایت» بیان می‌دارد که تجربه زیسته من تنها به دلیل حضور دیگری از نظر اخلاقی معنادار است. دیگری ضرورتی است که مرا به چالش می‌کشد، آزادی غیرقابل انکار مرا مختل می‌کند و باعث می‌شود احساس کنم که باید کار خوب انجام دهم (34).

1. Morality

2. illicity

نوشته‌های اصلی ژرژ باتای (۱۸۸۷-۱۹۶۲) در دوره زمانی اواخر دهه ۱۹۲۰ تا مرگش در سال ۱۹۶۲ را در بر می‌گیرد. او در طول زندگی‌اش مورد احترام بسیاری از نویسندگان بزرگ (بلانشو^۱، کائلیو^۲، لیریس^۳، کلووسوفسکی^۴) بوده و تأثیر عظیمی بر تقریباً تمام اندیشه‌های فرانسوی که از دهه ۱۹۶۰ ظهور کرده‌اند، داشته و از زمان ترجمه گسترده آثارش در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، این تأثیر به دنیای انگلیسی زبان نیز گسترش یافته است. (25). ژرژ باتای، قربانی کردن را جهانی‌ترین و بنیادی‌ترین عمل مذهبی می‌داند. او همچنین اجبار به قربانی کردن خود را در نوشته‌های عرفا می‌یابد. انسان‌شناسی تفسیری، اسطوره‌ها و الهیات را برای فراخوانی یک نظم کیهانی در نظر می‌گیرد که در آن توضیحاتی برای رویدادها وجود دارد و درد جسمی، فقدان شخصی و شکست دنیوی قابل توضیح هستند. قلمرو مقدس برای پایه‌گذاری نظم اخلاقی در نظر گرفته می‌شود و ماهیت فاسد انسان‌ها را توضیح می‌دهد. اما باتای دریافت که تجربه مقدس، امر ناشناختنی را تأیید می‌کند (35). به استدلال پاولت (۲۰۱۹)، تئوری باتای برای درک پیوندها و انرژی‌های اجتماعی در بنیادی‌ترین سطح آنها و تجدید حیات اجتماع با به چالش کشیدن فردگرایی، همچنان با اندیشه جامعه‌شناسی مرتبط است. جوشش اجتماعی، تبادل هدایا و ماهیت دوگانه، دوپهلوی و ناپایدار امر مقدس، به عنوان رشته‌های اصلی اندیشه باتای پدیدار می‌شوند (20). جدول ۱ مراحل تحلیل تطبیقی مفهوم انسان‌شناسی اخلاقی از دیدگاه لویناس و باتای شرح می‌دهد:

جدول ۱. مراحل تحلیل تطبیقی مفهوم انسان‌شناسی اخلاقی از دیدگاه لویناس و باتای

توصیف
انسان‌شناسی اخلاقی تعریف اصطلاحی: انسانی که به اصول و قواعد اخلاق محض عمل کنند و این امر همان «انسان‌شناسی اخلاقی» است که به مطالعه صورت تجربی ماهیت انسان می‌پردازد (36).
مهارت‌های اجتماعی تعریف اصطلاحی: مهارت اجتماعی، مجموعه رفتارهای آموخته شده‌ای است که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه اثربخش داشته و از واکنش‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تقاضای کمک کردن، تعریف و تمجید از دیگران و قدردانی کردن مثال‌هایی از این نوع رفتار است (37).
تفسیر لویناس: اخلاق، فضایی است که در آن شخص باید خود را در معرض شخص دیگر قرار دهد و به سخن دیگر، شخص باید به خود این اجازه را بدهد که توسط دیگری محدود شود. باتای: انسان‌شناسی تفسیری، اسطوره‌ها و الهیات را برای فراخوانی یک نظم کیهانی در نظر می‌گیرد که در آن توضیحاتی برای رویدادها وجود دارد و درد جسمی، فقدان شخصی و شکست دنیوی قابل توضیح هستند. قلمرو مقدس برای پایه‌گذاری نظم اخلاقی در نظر گرفته می‌شود.
همجواری لویناس: شرط امکان اخلاق برای لویناس با لحظه مواجهه رو در روی دیگری در ساحت زیستن روزمره تعریف می‌شود. در مرحله اول، انسان خود را فاعل زیستن در موقعیت مکانی و زمانی خاص می‌یابد. وی اساس رابطه من و دیگری را به سان مسئولیتی اخلاقی درمی‌یابد که معطوف به حوائج مادی و روزمره انسان است. باتای: طبیعت انسان و استعدادها و برتری‌های او می‌تواند به نگاه افراد به شأن و جایگاه انسان جهت دهد، ارزش‌های پایدار انسانی و جایگاه واقعی و کرامت ذاتی بشر را یادآور شود و در نتیجه، حس احترام به بشر و رعایت رفتار اخلاقی نسبت به او را برمی‌انگیزد و مرزهای نگاه ابزاری به او را در نوردد.
مقایسه لویناس: لویناس اخلاق را تنها در صورتی ممکن می‌داند که مواجهه با دیگری صورت گیرد و در نتیجه اخلاق از نظر او خودآیین نیست، بلکه دیگر آیین است. «دیگر آیینی» متضمن تبیین این مهم است که بر خلاف تلقی رایج، اخلاق آغاز نمی‌شود، بلکه با دیگری و با گشوده بودن نسبت به او و پرداختن به او تکوین می‌یابد و آغاز می‌شود. مبدأ کنش اخلاقی در روابط انسانی، دیگری است و نه «من». از نظر لویناس، یکپارچگی اخلاقی هویت انسانی (شأن و منزلت سوژه انسانی) ضروری است که اساساً در اجتماع بودن میان مردم یافت می‌شود، نه فردیت آنها.

1. Blanchot
2. Caelio
3. Leiris
4. Klossowski

باتای: انسانی با دانش مطلق (نظریه دانش مطلق) به مثابه‌ی انسانی کاملاً خودآگاه، یعنی همه‌جا حاضر، دستکم در قدرت، جسارتی بی‌سابقه و فوق‌العاده داشته که فرزاندگی (فضائل اخلاقی) را در شخص محقق می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از مطالعه حاضر تحلیل نقش انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی: مطالعه موردی بر پایه نظریه‌های ژرژ تابای و امانوئل لویناس بود. یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌های کیفی بیانگر این مطلب است، آموزش رفتارهای اخلاقی به افراد از اهمیت بالایی برخوردار بوده و از روش‌های مؤثر در آموزش مهارت‌های اجتماعی و تقویت تعاملات اجتماعی میان افراد جامعه می‌گردد. با توجه به مبانی نظری این مطالعه می‌توان گفت، بهترین راه برای افزایش مهارت‌های اجتماعی مواجهه آگاهانه افراد با دیگری و اجتماع است. براساس دیدگاه لویناس و باتای، اخلاق یک امر فردگرایانه نیست بلکه اخلاقی اجتماعی است، که در آن هر نوع تعامل اجتماعی پیشاپیش در ساحت اجتماع نه در ساحت فرد رخ می‌دهد و این خصلت بنیادی وجود انسان است.

در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد، در دنیای امروز که چالش‌های اخلاقی و اجتماعی پیچیده‌تر شده‌اند، نظام‌های آموزشی و تربیتی نیازمند برنامه‌هایی هستند که نه تنها به انتقال دانش پردازند، بلکه پرورش فضایل اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی را نیز در اولویت قرار دهند. اهمیت «دیگری» یا غیریت در اندیشه لویناس بسیار بالاست به گونه‌ای که همه چیز به مواجهه با او می‌رسد. کلمه «دیگری» در آثار لویناس به دو صورت استفاده می‌شود: «دیگری» و «دیگری». اولی نمایانگر هر چیز دیگری است در حالی که دومی بیانگر وجود مطلق و نامتناهی بوده که با هر چیز دیگری متفاوت می‌باشد. در حالت ایده‌آل، به خدا اشاره دارد، اما از نظر اخلاقی، به یک شخص انسانی ملموس نیز اطلاق می‌شود. لویناس بر رابطه دیگری و نقش مهارت‌های اجتماعی تأکید می‌کند. آنچه برای لویناس بیش از هر چیزی اهمیت دارد، چگونگی تحلیل روابط میان انسان‌هاست. با توجه به ماهیت انسان، ارتباط با «دیگری» برای وی اجتناب‌ناپذیر است و نمی‌توان از وجود «دیگری» و ارتباط با او چشم‌پوشی کرد. بدون وجود «دیگری»، اخلاق معنای واقعی خود را از دست می‌دهد؛ چرا که مفاهیم اخلاقی از جمله مفاهیمی هستند که در رابطه انسان با «دیگری» معنا و واقعیت پیدا می‌کنند. در اندیشه لویناس باید اخلاق را به منزله رابطه مسئولانه و چهره به چهره نامتناهی با شخص دیگر فهمید. در همین راستا، ژرژ باتای معتقد است تجربه‌های انسانی‌ای ارزشمند است که ارتباط‌ها را ممکن می‌سازند، زیرا خویشتن را وادار می‌کنند تا به روی دیگران گشوده شود و با آن‌ها در مرادده قرار گیرد. این متلاشی‌شدن خویشتن، نوعی از خودفراروی است (یعنی تراگذشتن از خود به عنوان تن و ذهنی مشخص است. خودپاراه سازی امر الهی که باب همدلی (ارزش اخلاقی) را به روی همه‌ی انسان‌ها باز می‌کند. در ادامه به مقایسه دیدگاه این دو فیلسوف در زمینه اخلاق و مهارت‌های اجتماعی می‌پردازیم:

دیدگاه لویناس در زمینه اخلاق این است که شخص باید در معرض دیگری (روابط انسانی) قرار بگیرد. اما باتای قلمرو مقدس (اندیشه‌های دینی) برای پایه‌گذاری نظم اخلاقی در نظر گرفته می‌گیرد. لویناس اساس رابطه من و دیگری را به سان مسئولیتی اخلاقی درمی‌یابد که معطوف به حوائج مادی و روزمره انسان است. در دیدگاه باتای طبیعت انسان و استعدادها و برتری‌های او می‌تواند به نگاه افراد به شأن و جایگاه انسان جهت دهد، و در نتیجه، حس احترام به بشر و رعایت رفتار اخلاقی نسبت به او را برمی‌انگیزد. و در نهایت براساس دیدگاه لویناس اخلاق از نظر او خودآیین نیست، بلکه دیگر آیین است. «دیگر آیینی» متضمن تبیین این مهم است که بر خلاف تلقی رایج، اخلاق آغاز نمی‌شود، بلکه با دیگری و با گشوده بودن نسبت به او و پرداختن به او تکوین می‌یابد و آغاز می‌شود. مبدأ کنش اخلاقی در روابط انسانی، دیگری است. از نظر لویناس، یکپارچگی

اخلاقی هویت انسانی (شأن و منزلت سوژه انسانی) ضروری است که اساساً در اجتماعی بودن میان مردم یافت می‌شود، نه فردیت آنها. اما براساس نظر باتای: انسانی با دانش مطلق (نظریه دانش مطلق) به مثابه‌ی انسانی کاملاً خود آگاه، یعنی همه‌جا حاضر، دست کم در قدرت، جسارتی بی‌سابقه و فوق‌العاده داشته که فرزاندگی (فضائل اخلاقی) را در شخص محقق می‌کند. به طور کلی می‌توان بیان نمود که هر دوی این فیلسوف به انسان به عنوان موجودی اخلاقی اشاره دارند. و هر انسان اخلاقی با «دیگری» و «اجتماع» در ارتباط است. همچنین از جهاتی دیگر اختلاف نظر دارند؛ لویناس معتقد است بدون وجود «دیگری»، اخلاق معنای واقعی خود را از دست می‌دهد؛ چرا که مفاهیم اخلاقی از جمله مفاهیمی هستند که در رابطه انسان با «دیگری» معنا و واقعیت پیدا می‌کنند و بیشتر به جنبه‌های مثبت انسان (اخلاقی و اجتماعی بودن) اشاره دارد. اما باتای به جنبه فردی انسان هم در باب مسائل اخلاقی اشاره داشته است.

در ادامه بر مبنای یافته‌ها پیشنهاد کاربردی و پژوهشی ارائه می‌شود:

با توجه به نتایج این مطالعه، در باب افزایش آموزش‌های اخلاقی به عنوان بُعد جداناپذیر انسان با هدف ارتقای مهارت و تعاملات اجتماعی افراد، در نظام خانواده و آموزشی دیدگاه‌های «دیگری» لویناس و «اجتماع» باتای این دو فیلسوف اخلاقی بکار گیرند؛ زیرا الگوهای اخلاقی بیشتری را می‌توانند به فرزندان خویش ارائه دهند و فشار بیشتری برای اصلاح خودشان و گام برداشتن به سوی زندگی اخلاقی به اعضای خانواده وارد آورند. زمینه خودسازی اخلاقی برای فرد فرد اعضای جامعه فراهم نمایند، و خیلی زود به موجی اجتماعی تبدیل شوند که دیگران و نسل‌های بعد را نیز در بر گیرند. همچنین شایان ذکر است که بدلیل اندک بودن مقالات فارسی و انگلیسی انجام شده در زمینه تحلیل تطبیقی «دیگری» لویناس و «اجتماع» باتای: در زمینه نقش انسان‌شناسی اخلاقی در پرورش مهارت‌های اجتماعی، این مطالعه رابطه‌ی بین نظریه «اجتماع» باتای و «دیگری» لویناس را به طور کامل بررسی نمی‌کند، لذا بایستی در تحقیقات آینده بیشتر مورد بررسی قرار گیرند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

1. Gheysari Goudarzi K, Ahmadifar S, Gharabaghi H. The effect of reading Claire Joubert's stories on the development of social skills in elementary school students. *Thinking and Children*. 2024;15(1):211-34.
2. Schoop-Kasteler N, Hofmann V, Cillessen AH, Müller CM. Social Status of Students with Intellectual Disabilities in Special Needs Schools: The Role of Students' Problem Behavior and Descriptive Classroom Norms. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*. 2023;16(2):67-91.
3. Maksimović J, Jevtic B, Stošić L. Teachers' personality traits and students' motivation: Study of social outcomes in Serbia. *Journal of Education for Teaching*. 2024;50(1):45-61.

4. Mashalpour Fard M. The effect of vocational training on social skills and cognitive abilities of educable mentally disabled male students. *Journal of Rafsanjani University of Medical Sciences*. 2024;23(1):3-16. doi: 10.61186/jrums.23.1.3.
5. Faramarzi P, Fazeli Kolareh S, Behzadipour N, Ghobadi Z, editors. The role of group activities in teaching moral behaviors to students in school. 4th International Conference on Educational Sciences, Counseling, Psychology, and Social Sciences; 2024; Hamedan.
6. Javaheri MR. Conceptology and identification of the term 'Ethics' in Hadiths. *Hadith Teachings*. 2020;4(7):111-34.
7. Maleki K. *Ethics and social relations*: Shahid Beheshti University; 2012.
8. Hossein-Nezhad Moghari SR. Re-reading the foundations of anthropology in moral education from the perspective of Allameh Tabataba'i and its implications for Islamic lifestyle: University of Mazandaran; 2019.
9. Ghaffari Talkhuncheh K, Imani Haddadan Z, Shadan T. Teaching moral values in schools and its impact on students' personality formation. *Journal of Pioneers in Educational and Instructional Sciences*. 2024;1(1):1-12.
10. Düşgün CK. The Self and the Other in the Philosophy of Levinas. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. 2017;7(2):243-50.
11. Rouhi M. A comparative study of the concept of the Other in the works of Simin Behbahani and Ghada al-Samman: University of Birjand; 2024.
12. Khanipour M. The study of Time as the Other from the perspective of Levinas in the works of Theodoros Angelopoulos: Tehran University of Art; 2019.
13. Yariqoli B. Levinas's Ethics of the Other and its implications in education. *Ethics in Science and Technology*. 2020;15(1):8-14.
14. Razzaqi R. Examining 'The Significant Other' in the novels 'A Thousand Splendid Suns' and 'Shohare Ahu Khanum' based on Emmanuel Levinas's theory: University of Birjand; 2022.
15. Samadieh M, Ya-Ali M. Investigating and explaining the position of 'The Other' in facing the Corona disease. *Journal of Religion Research and Efficiency*. 2021;2(2):1-15.
16. Mozaffari SM. A critique of the theory of Ethics as First Philosophy (With emphasis on Levinas's view): University of Tehran (Farabi Campus); 2019.
17. Bakhshandeh F. An examination of Levinas's moral philosophy and its critique in the field of moral education: University of Mazandaran; 2021.
18. Bataille G. *The Accursed Share: An Essay on General Economy*. New York: Zone Books; 1988.
19. Ramos Mejía T. The Imperative of Co-existence: On Technique in Georges Bataille's Social Theory. *Technophany*. 2025;3(1):1-22. doi: 10.54195/technophany.19219.
20. Pawlett W. *Georges Bataille: The Sacred and Society*. 1st ed: Routledge; 2019.
21. Momeni N. Analyzing the role of anthropology in professional ethics. *Ethics in Science and Technology*. 2016;10(4):17-26.
22. Hewson M, Coelen M. *Georges Bataille: Key Concepts*. London: Routledge; 2016.
23. Rastayi H. The scope of ethics in Levinas: From Love to Human Society. *Philosophical Reflections*. 2025;15(35):95-117.
24. Rasouli SE, Bakhshandeh F. Educational implications of Levinas's Other-oriented approach in the field of moral education. *Afagh-e-Oloum-e-Ensani*. 2024;89(3):33-46.
25. Alia M. *Discovering the Other with Levinas*. Tehran: Ney Publishing; 2019.
26. Schutijser D. Georges Bataille in Nietzsche's steps: ethics of sovereignty. *Culture and Society (Social Sciences)*. 2018;18(31):1-13.
27. Cacchiarelli M, editor *Training, Pre-game and the Match: Three sport situations seen through Levinas's concept of "the other"*. Reflecting on Modern Sport in Ancient Olympia: Proceedings of the 2016 Conference of the International Association for the Philosophy of Sport; 2016; Olympia, GRE.
28. Karimi B, Asghari M. The place of moral subjectivism in the thought of Nietzsche and Levinas. *Philosophical-Theological Research*. 2020;22(4):71-91.
29. Rah-bar N, Asghari M, Soufiani M. Analysis of the concept of 'The Other' in the thought of Gadamer and Levinas. *Theological Research*. 2024;26(2):195-219.
30. Akbari H. *The moral possibility of God in Levinas's philosophy*: University of Zanjan; 2019.
31. Sayyad Mansour A. Levinas's narrative of moral responsibility as the concrete reality of the I: Inescapable and asymmetrical. *Shinakt (Cognition)*. 2017(77):31-45.
32. Rezaei M, Khademi M, Eskandari M. Human rights in the mirror of the Other; Phenomenology of human rights in Emmanuel Levinas's thought. *Public Law Studies Quarterly*. 2025;55(1):720-41.
33. Lijun H, Jingxin P. Levinas on the Ethics of the Other. *Philosophy Study*. 2024;14(1):16-21. doi: 10.17265/2159-5313/2024.01.003.
34. Cook D. The More-Than-Human Other of Levinas's Totality & Infinity. *Journal of French and Francophone Philosophy*. 2022;30(1):58-78. doi: 10.5195/jffp.2022.1008.

35. Lingis A. Bataille's contestation of interpretive anthropology and the sociology of religion. 2015:1-23. doi: 10.5422/fordham/9780823265190.003.0010.
36. Fardmanesh A. The relationship between moral anthropology and pragmatic anthropology in Kant's philosophy: Shahid Beheshti University; 2021.
37. Elahi M, Hejazi SN, Chitsaz MA. Sociological explanation of reducing social harms in couples based on social skills acquisition. Armaghane Danesh. 2023;28(4):491-506. doi: 10.61186/armaghanj.28.4.491.